FRIEDRICH SCHLEIERMACHER'İN DÜŞÜNCESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

The Evil Problem in the Thought of Friedrich Schleiermacher

Fetullah KALIN

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Din Felsefesi Bilim Dalı
fkalin25@gmail.com

Öz

Schleiermacher, İrenaeus'un kötülük problemine karşı ortaya çıkardığı eskatolojik çözümleri yeniden ele alarak daha sistemli bir şekilde sokmuş ve Hristiyanlık adına tartışılır kılmıştır.

O, günah kavramını geleneksel Hristiyan düşüncesinde var olan Hz. Âdem'in düşüşü ve onun sonucu olarak dünyaya kötülüklerin girişi anlayışından farklı değerlendirmektedir. Yine de, Schleiermacher'in kötülük problemini aslı günah kavramı çerçevesinde açıklama girişimi dikkat çekicidir. Ona göre, günah ve bağışlanma birbirleriyle bağlantılı kavramlardır. Günah, tanrının lütfü ve merhametinin gerçekleşmesi için bir çeşit vesiledir. Evrende var olan her şey Tanrı'dan olduğu için, kötülükler de günahlar da Tanrı'dan gelmektedir. Ancak günahın Tanrı tarafından yaratılmış olması, onun insan için kaçınılmaz olduğu anlamında da değildir. Çünkü günahın varoluş hikmeti, insanın günahın sorumluluğundan kurtulacağı anlamına gelmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kötülük, günah, Tanrı bilinci, kurtuluş

Abstract

Schleiermacher put a systematic way by reconsidering the eschatological solutions which Irenaeus revealed against the problem of evil and also made discussable for the name of Christianity.

He evaluates the concept of sin in a different way from traditional Christian thought Adam's fall and as a result of it, entrance of evil to the World. Nevertheless, the attempt of Schleiermacher to explain the concept sin within the concept of original sin is noteworthy. According to him, the concept of sin and forgiveness are linked with each other. Sin is a kind of occasion for the realization of God's grace and mercy. Sin and evil also come from God because of everything exists in the universe is from God. However, that the sin was created by God does not mean it is inevitable for people. Because that the wisdom of existence of sin does not mean that the people will get rid of the responsibility of the sin.

Keywords: Evil, sin, God consciousness, salvation

Giriş: Schleiermacher’ın Düşüncesinin Epistemolojik Arka Planı

Friedrich Schleiermacher (1768-1834), Lutherciliğe tepki olarak doğan Pietizm düşüncesinin hâkim olduğu bir çağda yaşamış ve Pietistlerin okullarında eğitim görmüştür. Pietizm hareketi, klasik Hristiyan düşüncesinde önemli kırılmalara tekabül etmektedir. Doğaüstü dünya görüşlerinin aksine insanın evrenselliğini, birliğini vurgulayan, buradan hareketle suç ve cezadan bahsetmenin gereksiz olduğunu savunan Pietizm, hümanizmden liberalizme birçok akımı besleyen bir kaynaktır. Formalist ve dogmatist yaklaşıma karşı çıkan Pietist akım, bireysel beşeri tecrübeyi, Hristiyan inancı için temel bir ihtiyaç olarak görmüş, bireysel olarak inanan insan ile Tanrı arasında duygusal iletişimi amaçlamıştır.¹ Schleiermacher’ın düşünsel sisteminin oluşmasında dinî referanslarla eğitim veren Pietist okulların büyük etkisi olduğu kabul edilmektedir.²

Schleiermacher’ın teolojisi, geniş anlamda yaşadığı zamanın kültürel ve zihinsel ortamına yanıt olarak şekillenmiştir. Modern teolojiye Schleiermacher’ın katkısı, bir teolog olarak özgünlüğünde, yaratıcılığında ve üretkenliğinde görülür. Protestan teolojinin tarihinde yeni ufuklar açtığı kabul edilen Schleiermacher, Aydınlanma sonrası teologlarını, Søren Kierkegaard (1813-55), Albrecht Ritschl (1822-89), Adolf von Harnack (1851-1931), Ernst Troeltsch (1855-1923), Rudolf Bultmann (1884-1976), Rudolf Otto (1869-1937), Paul Tillich (1886-1965), Mircea Eliade (1907-1986) gibi birçok düşünürü etkilemiştir.³

Schleiermacher, Hristiyanlıktaki rasyonel olmayan birçok inancı eleştirmiştir. Bunların başında da teslis gelmektedir ki, onun İsa’nın Tanrı’nın oğlu olduğundan ve İsa’nın tanrısallığından kuşku duyduğu belirtilmektedir.⁴

Schleiermacher’ın yaratılışla ilgili yaklaşımları İrenaeus’un iki aşamalı yaratılış düşüncesiyle yakınlık gösterir. Fakat İrenaeus’un “simge” (image) ve “benzerlik” (likeness) dediği varlık aşamalarından farklı olarak, Schleiermacher varlığın birinci aşaması için “birinci Âdem”, ikinci dönem için de “ikinci Âdem” kavramlarını kullanır. Schleiermacher’e göre birinci

¹ OLGUN, H. 2006: **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık**, İz Yayıncılık, 102, 103, İstanbul.

² REDEKER, M. 1973: **Schleiermacher: Life and Thought**, Fortress, 10, Philadelphia.

³ CLEMENTS, K. W. 1987: **Friedrich Schleiermacher, Pioneer of Modern Theology**, Collins Liturgical Publications, 11, 33, 36, London.

⁴ GERRISH, B. A. 1984: **A Prince of the Church: Schleiermacher and the Beginnings of Modern Theology**, Fortress Press, 25, Philadelphia.

Âdem, kendisinde Tanrı bilincinin mükemmelleşebileceği tüm özellikleri taşır. İkinci Âdem olan İsa'da ise, tüm insanlığın Tanrı'ya doğru yönelmesinin tamamı kendisinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle de günah insanın kurtuluşu için bir araç işlevi görmektedir.⁵

Schleiermacher kristolojisinin merkezinde İsa Mesih olmasına rağmen, bazı yönlerden klasik kristolojilerden ayrılır. En başta o, İsa'nın kendini insanlığa feda ettiği şeklindeki klasik kefarete doktrinini benimsemeyi ve bu durumun ahlâka aykırı olduğunu belirtir. Ona göre, tanrısal adalet problemi klasik doktrinlerle çözülemez.⁶

Richard Crouter, Schleiermacher'ın dinin bireysel özgürlüğü boğan ölü Ortodoksluk ve otoriter ahlâkçılıktan daha ötede olduğunu vurgulayarak, yanlış anlaşılmalara karşı dini savunmayı denediğini belirtir. Ayrıca, Schleiermacher'ın dinsel özgürlüğün resmi kontrolden bağımsız olması gerektiğini savunduğunu da söyleyen Crouter, onun bu düşüncelerinin aydınlanmanın değerlerini yansıttığını da söyler.⁷ Zira aklın ve sorgulamanın esas alındığı Aydınlanma döneminde, kurtuluşu yalnızca kendisinde gören Hristiyan anlayışı, ilahî adalet ve eşitlik kavramları bağlamında tartışılmaya başlanmıştır.⁸ Bu bakımdan Schleiermacher, ortaya koyduğu yenilikçi teolojik metodu doğrultusunda Hristiyanlığı, 'yaygın doğruların tamamlanması' olarak değerlendirir. Ona göre, her dinsel gelenekte kurtuluş açısından şu ya da bu şekilde Tanrı veya tanrısal hakikat vardır; ancak İsa Mesih, bu evrensel dinsel uyanışın mükemmel ve en üst düzeydeki ifşasıdır. Schleiermacher dini, akıl ve ahlâktan yola çıkarak tanımlamak yerine, onu sonlu bir varlık olarak kişinin sonsuzla olan mutlak bağlılık duygusu olarak görür. Tanrı, Sonsuz bütündür. Birey ise, kimliğini veya yaşam birliğini, tabiatındaki ve tarihteki kendi yerine ilişkin bilincini, Tanrı-bilincini geliştirerek kazanır. Bu anlamda İsa Mesih'e odaklanan bir din gelişirken, mit geri plana çekilir. İsa mitolojik niteliklerinden soyutlanır ve Schleiermacher, rasyonel aydınlanma karşısında kurtarıcıya olan inancını güvence altına almayı zorunlu görür. Tanrı'nın varlığının vahiy bilgisine gerek olmaksızın, insan akli ile de kavranabileceğini savunan görüşe karşı

⁵ HICK, J. 1985: **Evil and The God of Love**, Macmillan, 234, London.

⁶ SCHLEIERMACHER, F. 1999: **The Christian Faith**, (Ed. H.R. Mackintosh and J.S. Stewart), T&T Clark, 425-475, London.

⁷ CROUTER, R. 2005: **Friedrich Schleiermacher: Between Enlightenment And Romanticism**, Cambridge University Press, 39, Cambridge.

⁸ ÇİĞDEM, A. 1993: **Aydınlanma Felsefesi**, Ağaç Yayınları, 36, İstanbul. Ayrıca bkz. OLGUN, H. 2004: "Protestan Ahlaklığı Sorunu ve Philip Melancton", Milet ve Nihal, Sayı 1, 116-144.

çıkar.⁹

Ana Hatlarıyla Hristiyan Düşüncesinde Kötülük

Kötülük, evrende yadsınamayacak bir olgudur. Eğer evren tam anlamıyla yetkin bir varlık tarafından yaratılmışsa, var olan kötülük nereden kaynaklanmaktadır? Mutlak kudrete sahip bir Tanrı'nın varlığı ile var olan kötülüğü nasıl açıklayabiliriz? soruları her zaman var olmuştur.¹⁰

Kötülük problemiyle ilgili felsefi değerlendirmelerin ilk izlerini, Platon'da bulmak mümkündür. Ancak Platon, Tanrı'yı asla kötülüğün nedeni olarak görmemiştir.¹¹ Problemi sistemli bir şekilde ele alan Epicuros ise, her şeyi yaratan kudret sahibi yaratıcı ile evrende var olan kötülükler arasında ilişki kurarak, Tanrı'nın bu kötülüklerle müdahale etmek isteyip istemediği ile bunlara gücünün yetmediği ihtimalleri üzerinde tartışmıştır.¹²

Hristiyan düşüncesine baktığımızda ise, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın özgür iradelerini kötüye kullanıp Tanrı'nın yasakladığı bir eylemi yapmaları ve günaha düşmeleri ile kötülük problemi arasında ilişki kurulduğunu görmekteyiz.¹³ Zira insanlığın ilk günahının onların yasak meyveyi yemeleri suretiyle gerçekleştiği Kutsal Kitap'ta¹⁴ yer almakta, bu davranışları sebebiyle Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın masumiyetlerini kaybettikleri vurgulanmaktadır. Konuyla ilgili olarak Tevrat'ta Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın bir yılanın verdiği vesvese neticesinde, Tanrı'nın yasakladığı meyveyi yiyerek günaha düştükleri ifade edilmektedir. Yılan Tanrı'nın onları kışkırttığını ve ölümsüz olmalarını istemediğini söyleyerek onları aldatmış, yasak meyveyi yemekle Tanrı'nın bilgisine ve ölümsüzlüğe erişeceklerini söyleyerek onları yoldan çıkarmıştır.¹⁵ Yasak meyveyi yiyen Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın gözleri açılmış, çıplaklıklarının farkına varmış

⁹ SCHLEIERMACHER, F. 1999: **The Christian Faith**, 76, 385.

¹⁰ WERNER, C. 2000: **Kötülük Problemi**, (Çev. Sedat Umran), Kaknüs Yayınları, 8, İstanbul.

¹¹ PLATON, 1989: **Timaios**, (Çev. Erol Güney-Lütfi Ay), MEB Yayınları, 42, İstanbul; PLATON, 1990: **Theaitetos**, (Çev. Macit Gökberk, MEB Yayınları, 90, İstanbul; PLATON, 1992: **Yasalar, I**, (Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür), Ara Yayınları, 32, İstanbul; PLATON, 1989: **Phaidon**, (Çev. Suut Kemal Yetkin-Hamdi R. Atademir), MEB Yayınları, 19-20, İstanbul.

¹² BROWN, S. 2001: **Philosophy of Religion: An Introduction with Readings**, Routledge, 86, London; HICK, J. 1985: 5.

¹³ WERNER, C. 2000: 34.

¹⁴ Romalılara Mektup, 3/23.

¹⁵ Yaratılış, 3/3-6.

ve korkarak Tanrı'dan saklanmaya çalışmışlardır.¹⁶ Tanrı, onları yaşamları boyunca çekecekleri çeşitli ıstıraplarla cezalandırarak Aden'den çıkarmıştır.¹⁷ Cennette yasak meyveden yediği takdirde öleceği söylenen¹⁸ Hz. Âdem'in, hemen ölmediğine, içinde bin bir çilenin bulunduğu yeryüzüne gönderildiğine ve nitekim belli bir yaşam süresinin ardından toprağa döndürüldüğüne inanılmaktadır.¹⁹ Tanrı buyruğundan çıkmaları durumunda başlarına geleceği haber verilen sonuç böylece gerçekleşmiş ve ölüm insanlık tarihine girmiştir.²⁰

Hristiyanlıkta evrende meydana gelen çeşitli kötülüklerin sebebi olarak sunulan günah kavramını Schleiermacher, insanın Tanrı'yı unutması ve Tanrı'ya yabancılaşması olarak tanımlar. Bu unutmanın ve uzaklaşmanın temeli de, ilk günah olayına dayandığı için ona göre, günah insanda potansiyel olarak bulunur.²¹

Günah, Tanrı'yı unutmak, Tanrı'ya yabancılaşmaktır ve gerçekte Tanrı-bilincine sahip olmayan kişilerin iyi davranışlar sergilemedeki yeteneksizliğidir. Günah, insanda potansiyel olarak bulunur ve onun aktüel Tanrı-bilinci arasındaki bölünmedir. İsa Mesih, insanda total Tanrı-bilincini yaratabilecek olan arketip ya da temsilci insandır.²² Bu bakımdan Schleiermacher, İsa Mesih'in ilahî ve insanî olmak üzere iki yönlü bir tabiata sahip olduğu şeklindeki diofizit görüşü mantıksız bulur ve eleştirir. İsa'nın sahip olduğu ideal Tanrı-bilinci, Hristiyanların "tanrısallık" olarak isimlendirdiklerini ifade etmek için yeterlidir. İlahî ve insanî tabiatı birbirinden ayrılmayan İsa Mesih, en yüksek derecede Tanrı-bilincine sahip kimsedir.²³ Kurtarıcı olarak İsa Mesih, psikolojik ve etik bir örnektir; diğer bir deyişle örnek alınacak hayatı temsil eden bir modeldir.

Kutsal Kitap'ta da, günah kavramının, tanrısal buyruklara aykırı davranış, mükemmel olan düzenin bozuluşu, dine göre yasak sayılan eylem, vicdanı rahatsız eden suç anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.²⁴

¹⁶ Yaratılış, 3/7-10.

¹⁷ Yaratılış, 3/16-19.

¹⁸ Tekvin, 3/3.

¹⁹ Tekvin 3/19.

²⁰ Yaratılış, 2/17.

²¹ SCHLEIERMACHER, F. 1999: 273.

²² SCHLEIERMACHER, F. 1999: 273.

²³ SCHLEIERMACHER, F. 1999: 39, 391.

²⁴ SHARPE, E. J., 2000: **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram**, (Çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, 30, Bursa.

Eski Ahit'te geçen, "...Suçlarınız sizi Tanrınızdan ayırdı. Günahlarınızdan ötürü O'nun yüzünü göremez, sesinizi işittiremez oldunuz"²⁵ ifadesi, günahın, kulu Tanrı'dan uzaklaştıran, aralarını bozan bir hal olduğunu gösterir. Ayrıca günah, "Yehova'ya karşı bir başkaldırı",²⁶ "ilâhî hikmet karşısında bir delilik",²⁷ kutsala karşı ise kirli ve iğrenç bir harekettir."²⁸

Yeni Ahit'te de günahın, insanın arzusunun Tanrı'nın arzusuna muhalefeti ve yasaya karşı geliş anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır. "Günah işleyen, yasaya karşı gelmiş olur. Çünkü günah demek, yasaya karşı gelmek demektir. Mesih'in, günahları kaldırmak için ortaya çıktığını ve kendisinde günah olmadığını bilirsiniz. Mesih'te yaşayan, günah işlemez. Günah işleyen O'nu ne görmüştür, ne de tanımıştır. Yavrularım, kimse sizi aldatmasın. Mesih doğru olduğu gibi, doğru olanı yapan da doğru kişidir. Günah işleyen, İblis'tendir. Çünkü İblis başlangıçtan beri günah işlemektedir. Tanrı'nın Oğlu, İblis'in yaptıklarına son vermek için ortaya çıktı. Tanrı'dan doğmuş olan, günah işlemez. Çünkü Tanrı'nın tohumu onda yaşar. Tanrı'dan doğmuş olduğu için günah işleyemez. Doğru olanı yapmayan ve kardeşini sevmeyen kişi Tanrı'dan değildir. İşte Tanrı'nın çocuklarıyla İblis'in çocukları böyle ayırt edilir"²⁹ ifadesi Yeni Ahit açısından günahın Tanrı'dan uzaklaştıran ve şeytana yaklaştıran bir davranış biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yine günahı, insanın şehvete, yani yapıldığında ceza ile mukabele görülecek olan yasak olan şeylere yönelme arzusu olarak tanımlamak mümkündür.³⁰ Yeni Ahit'te yer alan, "Bu yüzden Tanrı, birbirlerinin bedenlerini aşığulasınlar diye, onları yüreklerinin tutkuları içinde ahlâksızlığa teslim etti", "...Tanrı onları utanç verici tutkulara teslim etti. Kadınları bile doğal ilişki yerine doğal olmayanı yeğlediler", "Tanrı'ya tanımakta yarar görmedikleri için Tanrı onları yararsız düşüncelere, yakışıksız davranışlara teslim etti"³¹ ifadelerine göre bu ceza, ahlâkî düşkünlük, utanç verici durumlara ve alçaltıcı davranışlar içine düşme şeklinde anlaşılabilir.

²⁵ Yeşaya, 59/2.

²⁶ Sayılar, 14/9; Yasanın Tekrarı, 28/15-44; 1. Samuel, 12/14.

²⁷ Sayılar, 32/6.

²⁸ Levililer, 16/16, 18/26; Hakimler, 20/6.

²⁹ Yuhanna'nın 1. Mektubu, 3/4.

³⁰ HEYWOOD, T. J. 1978: "Paul Tillich'in Hayatı", (Çev. Mehmet Dağ), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, 201-245, Ankara.

³¹ Romalılara Mektup, 1/24, 1/26, 1/28

İslâm dininde insanın günahsız doğduğu kabul edilirken, Hristiyan inancında, insan soyu yukarıda ifade edildiği üzere, ebeveynleri Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetteyken işledikleri suç yüzünden günahkâr olarak doğar. Onlardan çoğalıp gelen insanların her birinde bu isyanın kiri tabii olarak bulunmaktadır. Bu olay, Hristiyan inancında "aslî günah" olarak benimsenmiştir.³² Kötülüklerin sebebi olduğuna ve Hz. Âdem'den bütün insanlığa sirayet ettiğine inanılan aslî günah inancının Hristiyanlığı diğer ilâhî dinlerden ayıran en önemli özellik olduğu kabul edilmektedir.³³

Hristiyan düşüncesinde genel olarak kabul görmüşse de, aslî günah inancını eleştirenler olduğunu da belirtmemiz gerekir. Dünyadaki kötülüklerin bu sebeple Tanrı tarafından insanlara verilen bir cezalandırma olduğu düşüncesine karşı çıkan Voltaire: "*Nasıl! Bir elmayı yedik diye sonsuz bir ömür süreceğimiz bir zevk ülkesinden kovulmak! Nasıl! Yoksulluk içinde hepsi acı çekecek, hepsi de başkalarına acı çektirecek çocuklar meydana getirmek! Nasıl! Bütün hastalıklara tutulmak, bütün dertlere uğramak, yüzyılların sonsuzluğu içinde yanmak ha!*" ³⁴ diyerek tepkisini belirtmiştir.

Kötülük probleminin ortaya çıkışı ve günah kavramıyla ilişkisine dair bu açıklamalarla beraber, konuyla ilgilenen en önemli düşünürün Saint Augustine olduğunu ifade etmeliyiz. Onun teodisesinde temellendirdiği düşünceler daha sonra gelen Hristiyan düşünürlerin çoğunluğunca takip edilmiştir.³⁵ Fakat Saint Augustine'nin birçok takipçisi olduğu gibi onu özellikle modern çağlarda eleştirenler de olmuştur ki, Schleiermacher³⁶ bunların başında gelir. Şimdi genel bir bakışla onun düşüncelerine değinmeye çalışalım.

Schleiermacher'de Kötülük

Schleiermacher, Saint Augustine'in geliştirdiği teodiseye tek alternatif olan ve Hristiyanlığın ilk dört yüzyılında devam eden İrenaeus teodisesini yeniden ele alarak daha sistemli bir şekle sokmuş ve Hristiyanlık adına tartışılır kılmıştır. Ancak, Schleiermacher'ın İrenaeus'tan etkilendiği

³² GILSON, E. 2003: **Ortaçağ Felsefesinin Ruhu**, (Çev. Şamil Öçal), Açılım Kitap, 142-143. İstanbul.

³³ KATAR, M. 1997: **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da Tövbe**, Töre Basın ve Yayıncılık, 80, Ankara.

³⁴ VOLTAIRE, 1995: **Felsefe Sözlüğü**, (Çev. Lütfi Ay), MEB Yayınları, I, 100, İstanbul.

³⁵ YARAN, C. S. 1997: **Kötülük ve Teodise**, Vadi Yayınları, 15, Ankara.

³⁶ HICK, J. 1983: **Philosophy of Religion**, Prentice Hall, 44, New Jersey.

ya da tamamen onun çizgisini takip ettiği söylenemez.³⁷ İrenaeus’cu teodise, Saint Augustine’in diğer teolojik konularda olduğu gibi, teodise konusunda da otorite kabul edilişi sonucu, kendi gücünü kaybetmiş ve unutulmuştur. İrenaeus’un kötülük problemine karşı ortaya çıkardığı eskatolojik çözümler Schleiermacher’e kadar Hristiyan düşüncesinde unutulmuş olarak kalacaktır.³⁸

Schleiermacher’e göre, asıl yaratılışları itibariyle kendilerinde kötülük taşımayacak derecede iyi olan, sınırlı da olsa mükemmel yaratıklar olan ve yine sınırlı da olsa mükemmel bir çerçevede bulunan özgür yaratıkların, bu şartlar altında hiç günaha düşmemeleri gerekirdi. Kusursuz bir çevredeki kusursuz bir varlığın durup dururken kendiliğinden günah işleyip kötülüğe düşmesi çelişkidir. Bu noktada Schleiermacher bazı melekler kovulurken diğerlerinin yerinde kalmasının nedenini sorgular.³⁹ Buradan varılmak istenen nokta, Augustine’in, şeytan ve insanın ilk halleri ile ilgili aslî iyilik ve mükemmeliyeti kabul ettikten sonra, bunlara dayanarak ve bunlarla birlikte, Tanrı’yı, onların başlattığı günahın ve kötülüğün sorumluluğundan kurtaramayacağıdır.⁴⁰ Schleiermacher’in bu düşüncesinin tesirlerini yakın dönemin önemli düşünürlerinden John Hick’te görmek mümkündür. Hick’in, mükemmel olarak yaratılmış bir varlığın yanlış yola sapamayacağını, eğer yanlış yola saparsa da, bunun nihaî sorumluluğunun onun yaratıcısına ait olması gerektiğini ifade etmesi, yaratılış ve ilk günah konusunda Schleiermacher’dan etkilendiği şeklinde değerlendirilebilir.⁴¹

Schleiermacher’in ortaya çıkarmaya çalıştığı kötülük problemi açıklamasında, Hristiyan düşüncesi açısından ilk dikkat çeken nokta “aslî günah” kavramıdır. Schleiermacher, günah kavramını geleneksel Hristiyan düşüncesinde var olan Hz. Âdem’in düşüşü ve onun sonucu olarak dünyaya kötülüklerin girişi anlayışından farklı değerlendirmektedir. Onun için, Hristiyanlığın temel meselelerinin altyapısını oluşturan düşüş doktrini metaforik anlatım olarak kabul görmektedir. Schleiermacher, Yaratılışla ilgili Kutsal Kitaptaki pasajların literal anlamda anlaşılmasını reddeder. Bu sadece bilimsel temellerden yoksun olduğu için değil, aynı zamanda Hristiyan inancı için de teolojik zorluklar oluşturması nedeniyle, Schleiermacher’e göre, kabul edilemezdir. Diğer bir taraftan da,

³⁷ HICK, J. 1985: 219.

³⁸ DE VRIES, D. 2004: **Schleiermacher: Modern Theology**, (Ed. Gareth Jones), Blackwell Publishing, 311, Oxford.

³⁹ HICK, J. 1983: 44.

⁴⁰ YARAN, C. S. 1987: 93.

⁴¹ HICK, J. 1983: 44.

Schleiermacher'ın zaman zaman düşüşten bahsetmesi onun düşüşü tamamen inkâr etmediğini, ancak düşüşün onun felsefesinde merkezi bir öneme sahip olmadığını söylemeye imkân verir. O, düşüşü aslında bir tür ahlâkî yabancılaşma veya ayrılma anlamında kabul etmektedir. İnsanın Tanrı'dan ayrılması anlamında düşüş doktrinine gelince, bundan hareketle günahın nihâî bir özelliğe sahip olduğu söylenemez. O, sadece insan-Tanrı ilişkisinde oluşan bir sapmadır.⁴²

Schleiermacher'ın günaha teolojik yaklaşımı ise, günahın kurtuluşa bağlantılı olduğu yönündedir. Bir taraftan günah olmadan kurtuluş ya da bağışlanmanın olmayacağı, diğer bir taraftan da, her türlü günahın sadece nihâî kurtuluş ile son bulacağı teolojik düşünce adına önemlidir. Ne var ki, Schleiermacher, günahın gerekliliği meselesinin hiçbir şekilde insanın günahın sorumluluğundan kurtulacağı anlamına gelmeyeceği düşüncesindedir. Zira günahın neticeleri bağışlanma ile ortadan kalksa da, insan doğasını bozduğu da bir gerçektir.⁴³ Böylece Schleiermacher insanı, hem bozulmuş bir toplumun içerisinde kötü etkilere maruz kalan bir varlık olarak, hem de kendi kişisel iradesini kullanarak günahsızlığı ve mânevî olgunluğu kazanabilen bir yapıda düşünmekte ve insanın bu karmaşık ikili özelliğini bütünlük içerisinde ortaya koymaktadır. Fakat toplumun oluşturduğu günahlar bir nesilden diğerine geçer ve bu Schleiermacher'ın "aslî günah" dediği şeydir.⁴⁴

İnsan yaşamının ayrılmaz parçalarını oluşturan günah ve bağışlanma prensipleri birbirleri için gereklidir. Schleiermacher'e göre Tanrı bilinci olmadan günahın ne olduğu anlaşılamaz. Tanrı fikrinin oluşmasından sonra insana varlığın üstünde ulaşamadığı yüksek bir hayatın var olduğu fikri verilmiştir. Dolayısıyla Tanrı bilinci ne kadar fazlaysa, günah da o kadar kendisini fazla hissettirir. Pavlus'un "ben günahkârların başıyım"⁴⁵ demesinin nedeni de budur.⁴⁶

Schleiermacher'e göre, günah inkâr edilemez ve ortadan kaldırılamaz bir gerçektir. Tanrısal bir kökeninin olması nedeniyle bedeli ödenmeden kötülük insan tarafından yok edilemez.⁴⁷ Tanrısal merhametin olabilmesi için günah gereklidir. Tecrübe edilen her şeyin temeli Tanrı'ya

⁴² CHRISTIAN, C. W. 1979: **Friedrich Schleiermacher: Makers of the Modern Theological Mind**, (Ed., Bob E. Patterson), World Boks, 112-113, Texas.

⁴³ HICK, J. 1985: 224.

⁴⁴ HICK, J. 1985: 225.

⁴⁵ Pavlus'tan Timoteos'a 1. Mektup, 1/15.

⁴⁶ CHRISTIAN, C. W. 1979: 114-115.

⁴⁷ CHRISTIAN, C. W. 1979: 115.

dayandığı için, kötülük gibi, günahı da Tanrı'dan bilmek gerekir. Ancak, günahın Tanrı tarafından yaratılmış olması, onun insan için kaçınılmaz olduğu anlamına gelmemektedir. Schleiermacher'e göre tüm evrende Tanrı'nın sınırsız egemenliğini görmek mümkündür. Günahı bu sistemin içerisinde görmemek Tanrı'nın ya adaletini ya da iyiliğini kısıtlar. Onun için de, Schleiermacher günahın yaratıcısı ve nedeni olarak bizzat Tanrı'yı kabul etmek gerektiğini söyler. Dikkat edilmesi gereken nokta günahın neden olacağı iyi sonuçlar itibarıyla değerli oluşudur. Çünkü Tanrı günahın yaratıcısı olduğu gibi, kurtuluşun da teminatıdır. Bu açıdan da günahın fonksiyonu nihai değil, amaçsaldır.⁴⁸

Schleiermacher için kötülük, insanın tecrübe alanına giren, insan hayatının maddesel boyutunu sınırlayan ya da onu etkileyen olay ve olgulardır. Örneğin, ölüm, acı ve hastalıklar gibi.⁴⁹

Schleiermacher, kötülükleri toplum kaynaklı ve doğa kaynaklı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Toplumun neden oldukları kötülükler savaşlar, açlıklar, siyasal adaletsizlikler ve sefalettir. Bunlar dolaysız olarak, sonuçlarından insan ırkının sorumlu tutulması gereken kötülük türleridir. Ona göre, insanın sınırlı yaratılışı onu kaçınılmaz olarak birtakım kısıtlamalara götürdüğü gibi, ölümlü yaratılışı da değişim ve bozulmalara götürecektir. Ne var ki, Schleiermacher'e göre, insanın benmerkezci korku ve endişeleri dikkate alınmadığında bu durumun hiç de nihai kötülük oluşturmadığı anlaşılar. Tüm kötülükler tanrısal bağlamda günahla ilişkili olarak düşünüldüğünde ortaya çıkar. Bu ise insanın özgür iradeye sahip olması ve mânevî gelişim evresi için gereklidir. Bu nedenle de Schleiermacher'e göre var olan tüm kötülükler günaha göre, ya da günahın karşılığıdır.⁵⁰

Sonuç

Schleiermacher dini, sonlu ve sınırlı bir varlık olan insanın sonsuz ve aşkın olana duyduğu mutlak bağımlılık duygusu olarak ifade etmektedir. İnsanoğlu kişiliğini, kimliğini ve evrendeki yerine ilişkin bilincini, Tanrı-bilincini geliştirerek elde eder. Dindarlığın özünü de mutlak bağımlılık bilinci veya Tanrıyla ilişki içinde olma bilinci teşkil eder. Bu mutlak bağımlılık duygusu tüm insanların içlerinde hissedebileceği genel geçer bir duygudur ve tek bir dine mahsus değildir. Aynı zamanda dinlerin kendileri için öngördükleri tek başlarına doğruluk iddiaları da Schleiermacher'e göre

⁴⁸ CHRISTIAN, C. W. 1979: 116-117.

⁴⁹ HICK, 1985: 226.

⁵⁰ HICK, 1985: 226, 227.

geçersizdir. Ona göre, dinin pek çok farklı yapısı vardır ve bütün dinler bu bütünün içinde belirli bir perspektife bakmaksızın sahih bir şekilde dindir. Dinlerin çeşitliliğinin hiçbir sınırı olmayıp, din sonsuzdur. Ancak, her dinsel gelenekte kurtuluş açısından şu ya da bu şekilde Tanrı veya tanrısal hakikat bulunmakla beraber, İsa Mesih, bu evrensel dinsel uyanışın mükemmel ve en üst düzeydeki ifşasıdır.

Çalışmamızın sonunda gördük ki, teslisi ve İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu şeklindeki Hristiyan inancını da irrasyonel olarak niteleyen Schleiermacher, Hz. Âdem'den tevarüs eden günahın bedeli olarak onun kendini insanlığa feda ettiği şeklindeki klasik kefarete doktrinini de kabul etmemektedir. Günahın Tanrı tarafından yaratılmış olması, onun insan için kaçınılmaz olduğu anlamında değildir. Zira asıl yaratılışları itibariyle kendilerinde kötülük taşımayacak derecede iyi, yaratılmışlar içinde en mükemmel yaratık olan insanın bu şekilde günaha bulaşması anlamsızdır. O, Hristiyanlıktaki düşüş doktrinini de metaforik bir anlatım olduğunu kabul etmektedir.

Teolojik açıdan günahın kurtuluşla bağlantılı olduğunu düşünen Schleiermacher, günah olmadan tanrısal merhametin ve affın söz konusu olamayacağına inanır. Dolayısıyla günahla ilgili düşüş metaforu, ihtiraslarına ve arzularına göre hareket eden insanın Tanrı'nın bağışlamasına erişmesi için bir vesiledir. Bütün günahlarının ancak nihaî kurtuluş ile son bulacağı teolojik düşünce adına önemlidir. O halde önemli olan, sebep olacağı bağışlanma gibi güzel sonuçlar itibariyle günahın değerli oluşudur. Tanrı, günahın yaratıcısı olduğu gibi kurtuluşunun da teminatıdır. Bu açıdan da, günahın fonksiyonu Schleiermacher'e göre, nihaî değil, amaçsaldır.

KAYNAKLAR

- BROWN, S. 2001: **Philosophy of Religion: An Introduction with Readings**, Routledge, London.
- CHRISTIAN, C. W. 1979: **Friedrich Schleiermacher: Makers of the Modern Theological Mind**, (Ed., Bob E. Patterson), World Boks, Texas.
- CLEMENTS, K. W. 1987: **Friedrich Schleiermacher, Pioneer of Modern Theology**, Collins Liturgical Publications, London.
- CROUTER, R. 2005: **Friedrich Schleiermacher: Between Enlightenment And Romanticism**, Cambridge University Press, Cambridge.
- ÇINAR, A. 2008: **Rasyonel Teoloji**, Düşünce Kitabevi, İstanbul.
- ÇİĞDEM, A. 1993: **Aydınlanma Felsefesi**, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- DE VRIES, D. 2004: **Schleiermacher: Modern Theology**, (Ed. Gareth Jones), Blackwell Publishing, Oxford.
- FAHLBUSCH, E. 1999: **The Encyclopedia of Christianity**, (Trans. Geoffrey W. Bromiley), Eerdmans Publishing, Grand Rapids.

- GERRISH, B. A. 1984: **A Prince of the Church: Schleiermacher and the Beginnings of Modern Theology**, Fortress Press, Philadelphia.
- GILSON, E. 2003: **Ortaçağ Felsefesinin Ruhu**, (Çev. Şamil Öçal), Açılım Kitap, İstanbul.
- HEYWOOD, T. J. 1978: **“Paul Tillich’in Hayatı”**, (Çev. Mehmet Dağ), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, Ankara.
- HICK, J. 1983: **Philosophy of Religion**, Prentice Hall, Third Edition, New Jersey.
- HICK, J. 1985: **Evil and The God of Love**, Macmillan, London.
- KATAR, M. 1997: **Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmda Tövbe**, Töre Basın ve Yayıncılık, Ankara.
- OLGUN, H. 2004: **“Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchton”**, Milet ve Nihal, I.
- OLGUN, H. 2006: **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- OTTO, R. 1950: **The Idea of The Holy**, (Trans. John W. Harvey), Oxford University Press, London.
- PLATON, 1989: **Phaidon**, (Çev. Suut Kemal Yetkin-Hamdi R. Atademir), MEB Yayınları, İstanbul.
- PLATON, 1990: **Theaitetos**, (Çev. Macit Gökberk, MEB Yayınları, İstanbul.
- PLATON, 1989: **Timaios**, (Çev. Erol Güney-Lütfi Ay), MEB Yayınları, İstanbul.
- PLATON, 1992: **Yasalar, I**, (Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür), Ara Yayınları, İstanbul.
- REDEKER, M. 1973: **Schleiermacher: Life and Thought**, Fortress, Philadelphia.
- SCHLEIERMACHER, F. 1994: **On Religion: Speeches to Its Cultured Despisers**, (Trans. John Oman), John Knox Press, Louisville: Westminster.
- SCHLEIERMACHER, F. 1999: **The Christian Faith**, (Ed. H.R. Mackintosh and J.S. Stewart), T&T Clark, London.
- SHARPE, E. J. 2000: **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram**, (Çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa.
- ŞENER, Habib, 2014: **John Locke ve David Hume Din Felsefesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- VOLTAIRE, 1995: **Felsefe Sözlüğü-1**, (Çev. Lütfi Ay), MEB Yayınları, İstanbul.
- WERNER, C. 2000: **Kötülük Problemi**, (Çev. Sedat Umran), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- YARAN, C. S. 1997: **Kötülük ve Theodise**, Vadi Yayınları, Ankara.